

Voorjaarsbloeiërsbingo Arenbergpark en Egenhovenbos

Wim Lefebvre – Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud

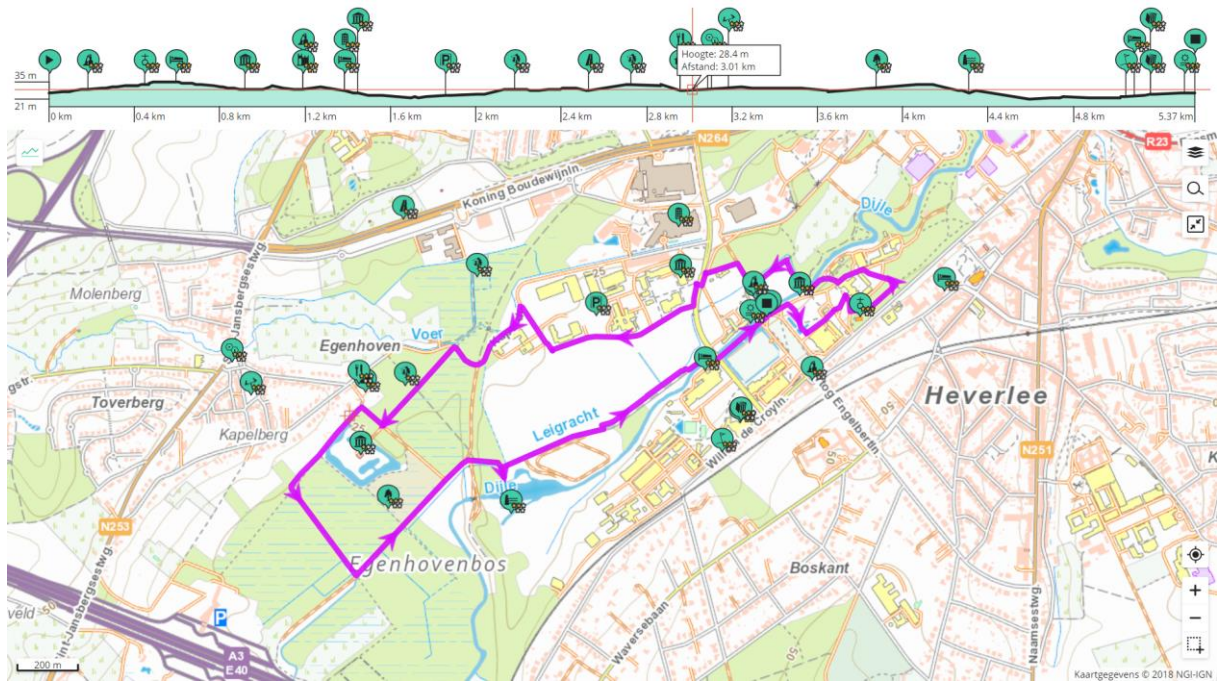
1. De bedoeling

Je wandelt, je geniet en wie weet leer je ook iets bij! Concreet:

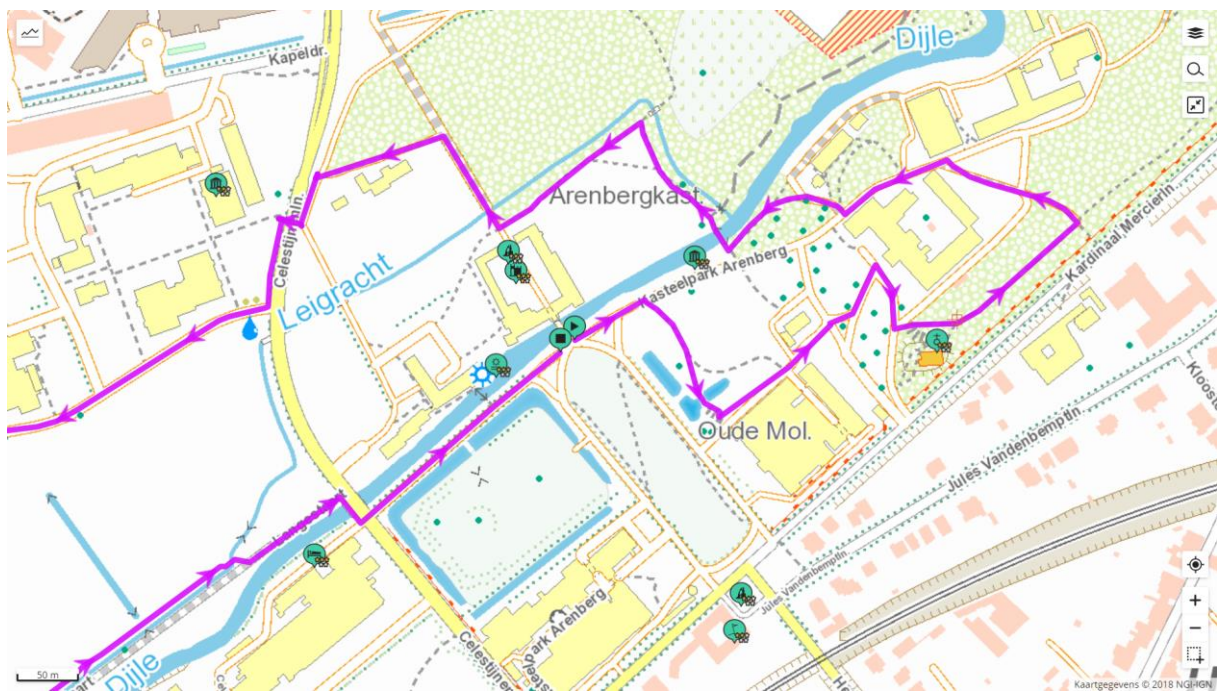
- ❖ **Waar?** Je vertrekt aan de ingang van het Arenbergkasteel in Heverlee en komt daar ook toe. (Officieel adres: Kardinaal Mercierlaan 94).
- ❖ **Hoe geraak ik daar?**
 - ✓ Het Arenbergpark is vlot bereikbaar met het **openbaar vervoer**. Bus 2 (Heverlee Campus), haltes Kantineplein of Kasteel Arenberg. Het station van Heverlee ligt op 1km.
 - ✓ Vanuit Leuven, Heverlee en Oud-Heverlee is Arenbergpark gemakkelijk met de **fiets** te bereiken.
 - ✓ Voor je **wagen** kan je parking zoeken in de straten rondom. In de Kardinaal Mercierlaan is er meestal wel plaats. In het weekend is de parking naast het FabLab in de Celestijnenlaan vaak toegankelijk.
- ❖ **Hoe ver moet ik stappen?** De wandeling bedraagt ongeveer 5,5 km. Wie weinig tijd heeft kan Egenhovenbos overslaan, dan ben je na 1,75 km al klaar.
- ❖ **Wanneer?** Je doet deze wandeling eind maart – begin april. De wereld van de voorjaarsbloeiërs verandert snel. Een paar weken vroeger zie je hier volop sneeuwkllokjes en zelfs winterakoniet. Enkele weken later en je breekt je benen bijna over de knolsteenbreek.
- ❖ **Met wie?** Je wandelt alleen of in kleine groepjes, zolang je je aan de coronamaatregelen houdt.
- ❖ **Wat neem ik mee?** Deze bundel (dat kan ook op je smartphone of tablet), een loep, de app ObsIdentify en eventueel een veldgids. Als je geen loep hebt, kan een macrolens of de marcostand op je telefoon of fototoestel helpen. Je komt ongetwijfeld vogels tegen, dus een verrekijker is altijd leuk.
- ❖ **Wat moet ik met deze bundel?** In deze bundel staat het verloop van de wandeling: wegbeschrijving, informatie en opdrachten. Van sommige voorjaarsbloeiërs, vooral zeldzame of moeilijk te vinden soorten, staat de locatie aangegeven in de wegbeschrijving. In het tweede deel van de bundel staat informatie over de soorten, neem hier tijdens de wandeling zeker een kijkje. Helemaal achteraan vind je de bingokaarten.
- ❖ **Hoe is de wandeling opgebouwd?** De wandeling bestaat uit twee delen. Het eerste deel (Arenbergpark) is de 'les': hier komen informatie en opdrachten samen. Het tweede deel (Egenhovenbos) is 'training': herken je de soorten uit het eerste deel nog?
- ❖ **Wat zijn de opdrachten?** Tijdens de wandeling krijg je enkele kleine opdrachten, maar ook een grote, doorlopende opdracht: de voorjaarsbloeiërsbingo! Achteraan de bundel zit een bingokaart met 20 voorjaarsbloeiërs. Probeer zoveel mogelijk bloemen op deze kaart af te vinken. Lukt het je om ze allemaal te spotten? Geen paniek als je niet alles vindt: we reizen om te leren 😊. Er is ook ruimte om extra soorten te noteren: er zijn ontzettend veel voorjaarsbloeiërs en het is niet haalbaar om ze allemaal te behandelen in een wandeling. Daarom focussen we hier op 20 courante soorten die tot de kruidachtige planten behoren. Struiken en bomen worden buiten beschouwing gelaten, maar het staat je vrij om zoveel aan te vullen als je zelf wilt. Om je zintuigen in Egenhovenbos extra uit te dagen, zijn hier enkele algemene observatieopdrachten voorzien.

2. De kaarten

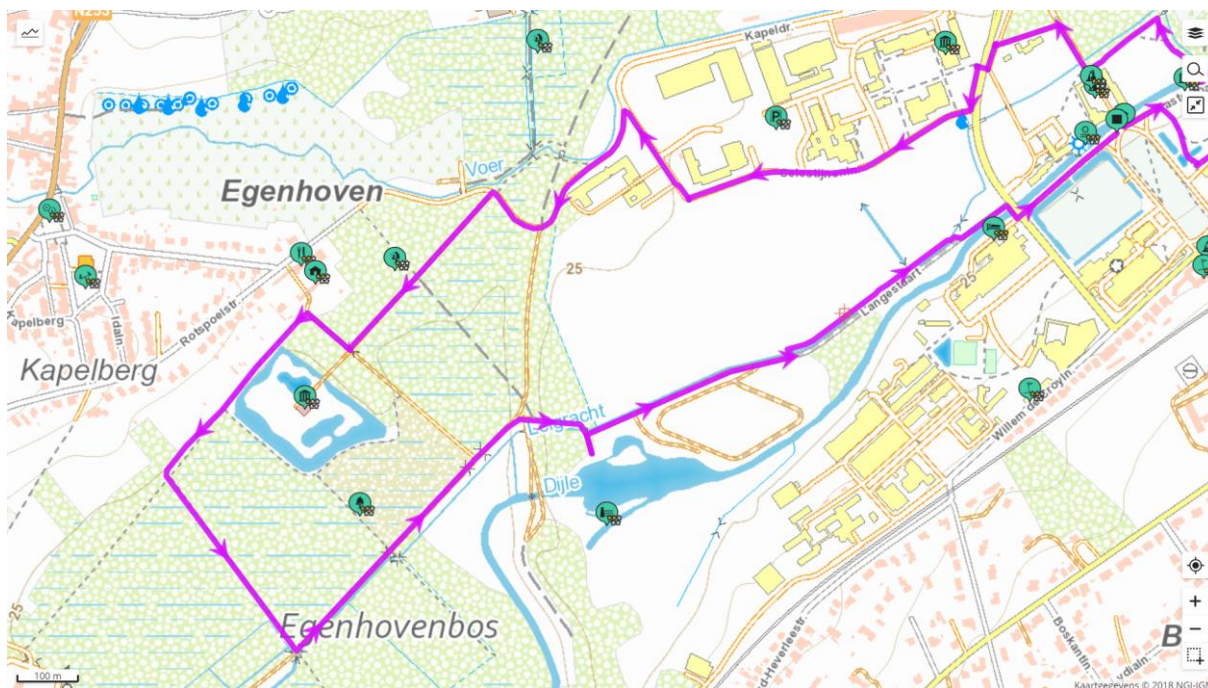
Overzichtskaart

Detailkaart Arenbergpark

Detailkaart Egenhovenbos

GPX

Een GPX-bestand van deze wandeling kan je downloaden op <https://www.routeyou.com/nl-be/route/view/8557111/alle-routes/voorjaarsbloeiers-arenberg-egenhoven>.

Gebruikte symbolen

 = wegbeschrijving

 = info

 = vraag of opdracht

3. De wandeling

Deel I: Arenbergpark

De wandeling start aan de voorkant van het Arenbergkasteel.

Een streepje geschiedenis

Wàt?! Een streepje geschiedenis bij een wandeling over voorjaarsbloeiers? Waar is dat goed voor? Geen paniek, alles heeft een reden. Daar kom ik later op terug.

Een streepje geschiedenis dus. Je staat hier voor het prachtige kasteel van Arenberg. Willem van Croÿ, persoonlijk leermeester van Karel V, ving begin 16de eeuw aan met de bouw ervan. Het is een renaissancekasteel in Brabantse stijl (let bv. op de peervormige torenspitsen) met neogotische toevoegingen (zoals de kapelerker en de traptoren) en een laat 20ste-eeuws litteken.

Voordat dit kasteel gebouwd werd, stond hier de middeleeuwse burcht met donjon van de Heren van Heverlee. Antoon de Croÿ kocht de Heerlijkheid Heverlee, met inbegrip van het oude kasteel, in 1446. Niet alleen het kasteel, maar ook het park kende een bewogen geschiedenis. Eind 16de eeuw legden de Croÿ's geometrische renaissancetuinen aan en dreven die het kasteel verbonden met Heverleebos en met Leuven (vandaag de Kardinaal Mercierlaan, maar voor de Leuvenaars nog steeds 'den dreef'). Voor de aanleg van die laatste dreef werd het heuvelachtige terrein grondig vergraven en het kerkhof rondom het oude Sint-Lambertuskerkje ontwaard. Ook het park zelf werd deels afgegraven.

In de 17de eeuw kwam het park door overerving in handen van de Arenbergs, die het aanvankelijk links lieten liggen. Ze hadden net een nieuw optrekje gekocht in Edingen, waar ze een Belgisch Versailles wilden uitbouwen. In de 18de eeuw nam de aandacht voor het domein in Heverlee opnieuw toe. Er werd een Engelse landschapstuin aangelegd rond een nieuw paviljoen, het 'gele huis'. De structuur van die Engelse tuin is nog steeds gedeeltelijk zichtbaar, al plantte de universiteit er later het landbouwinstituut middenin.

Tijdens de Franse revolutie werden de bezittingen van de Arenbergs openbaar verkocht. Twee Leuvense renteniers vormden het park om tot een reusachtige moestuin. Toen de Hertog zijn domeinen terugkreeg begin 19de eeuw werd de Engelse tuin hersteld en aangevuld met een kleinere Engelse tuin naast het kasteel. Begin 20ste eeuw liet Hertogin Hedwige de Ligne voor het kasteel een eretuin aanleggen die er grotendeels nog net zo uit ziet als toen.

In 1918 werden de bezittingen van de Arenbergs opnieuw in beslag genomen, ditmaal door de Belgische staat. Arenberg werd beschouwd als een Duitse familie. De KU Leuven kon het domein voor een prikke opkopen om er een groene campus naar Amerikaans model aan te leggen. (In 1916 wilde de Hertog van Arenberg het kasteel, zonder park, al schenken aan de universiteit, maar die weigerde wijselijk een gift van een 'Duitsers' in volle oorlogstijd.)

In de 20ste eeuw verschenen er verschillende universiteitsgebouwen in het Arenbergpark, dat tot op vandaag in handen is van de universiteit. Al is er wel medebeheer van de Vlaamse overheid: het Agentschap Onroerend Erfgoed (voor het kasteel), het Agentschap Natuur en Bos (voor het park) en de Vlaamse Milieumaatschappij (voor de waterlopen Dijle, Voer en Langestaart).

Maar wat zijn nu voorjaarsbloeiers?

Goeie vraag! Laten we hier ook even bij stilstaan voor het vertrek. Voorjaarsbloeiers zijn bloemplanten die bloeien in ... het voorjaar! (Soms moet je de zaken niet moeilijker maken dan ze zijn.) De klassieke afbakening is januari tot en met april. In mei en juni volgen de vroegzomerbloeiers en in juli en augustus de zomerbloeiers. Dit is geen officiële indeling. Er bestaan ook andere indelingen, zoals die in winterbloeiers (21 december – 20 maart) en lentebloeiers (21 maart – 20 juni).

Voorjaarsbloeiers vormen geen taxonomische groep! Het zijn planten uit verschillende plantenfamilies: composieten, lipbloemigen, vlinderbloemigen, roosachtigen, boterbloemfamilie, enz. Het gaat ook niet enkel om kruidachtige planten, maar evengoed om bomen (hazelaar, wilg, ...) en struiken (sleedoorn, brem, ...). Ook bij de varens, mossen en grassen bestaan er voorjaarsbloeiers.

Voorjaarsbloeiers planten voelen sterk de gevolgen van de klimaatopwarming: afhankelijk van de soort staan ze vandaag een week tot meer dan een maand vroeger in bloei dan midden 20ste eeuw.

Volg de Dijle stroomafwaarts. Als je met je gezicht naar het kasteel staat, loop je dus naar rechts. Na een goeie 50 meter neem je rechts een smal pad tussen het gras, langs enkele kleine vijvers. Bij de splitsing houd je rechts aan, langs het groot hoefblad dat stilaan uitgebloeid is, en dan een trap op. Bovenaan de trap ga je naar links. Je komt uit aan het geel paviljoen (dat niet geel is en momenteel verbouwd wordt) en aan de restant van de eerste Engelse tuin (met het landbouwinstituut recht voor je). Loop richting landbouwinstituut en ga voor het gebouw naar rechts. Je komt aan een pad dat bij de oude Romaanse Sint-Lambertuskapel een bos ingaat. Dit is een stuk bos dat de Hertog van Arenberg nog liet aanleggen aan de rand van zijn Engelse tuin. Let op de vele monumentale eiken en beuken.

Heb je al gehoord van een stinsenplant?

Sommige voorjaarsbloeiers zijn stinsenplanten. En de meeste stinsenplanten zijn voorjaarsbloeiers, maar niet allemaal. Duidelijk? Nee?

Laat me je dan meenemen naar het 18de-eeuwse Friesland. Daar woonden welvarende notabelen in grote stenen landhuizen of boerenhoven, in het Fries 'stinsen' genoemd. Zij toonden hun welvaart onder meer door exotische bloemen aan te planten in hun tuinen (hoewel een aantal stinsenplanten toch inheems is). Het zijn doorgaans bolgewassen of planten met wortelstokken, die over lange afstanden vervoerd konden worden: boerenkrokus, sneeuwklokje, winterakoniet, Italiaanse aronskelk, daslook, meiklokje, bosanemoon,

In de 19de eeuw werd de aanplant van deze stinsenplanten gestimuleerd door de opkomst van de Engelse landschapstuin, die er in tegenstelling tot de strakke Franse tuinen natuurlijk moest uitzien (ook al was hij aangelegd van a tot z). Zo ontstond een specifiek 'stinsenmilieu': tuinen en parken rondom kastelen en kloosters waar door de eeuwen heen loofbomen en stinsenplanten werden aangeplant. Zoals het Arenbergpark. Hier vind je onder meer winterakoniet, sneeuwklokje, meiklokje, Italiaanse en gevlekte aronskelk, daslook en vingerhelmbloem.

In het oude bosje waar je je nu bevindt, groeien heel wat stinsenplanten: daslook, bosanemoon, winterakoniet, sneeuwkllokje, Welke stinsenplanten vind jij hier vandaag? Afhankelijk van het moment waarop je deze wandeling doet, kan het zijn dat de daslook nog niet in bloei staat. Misschien vind je hem toch: de bladeren zijn zichtbaar parallelnervig en geuren naar ajuin. De vroegste voorjaarsbloemen zijn alweer uitgebloeid, maar kijk eens op de helling naar de Sint-Lambertuskapel of je de bladeren nog kan herkennen? Winterakoniet heeft kenmerkende diep ingesneden ronde bladeren.

Loop verder tot aan de eerste kruising, daar ga je naar links. Volg dit pad tot je beneden aan een gebouw met een oranje dakverdieping komt. Je gaat naar links tot aan een pijl naar 'nr. 36 t.e.m. 38'. Deze pijl leidt je naar de Boshut. Aan de splitsing ga je naar links. Net voorbij een spijtige vlek bamboe kom je uit aan een romantisch boogbrugje. Steek hier de Dijle over. Je bent nu in de kleinere Engelse landschapstuin. Loop zo'n 60 meter rechtdoor tot op de plek waar het pad zich in tweeën splitst.

In de grasstrook tussen pad en beek (dit is de Langestaart) vind je **muskuskruid**. Dit is een speciaal plantje dat bijzonder moeilijk te vinden is. De bloemen zijn bleekgroen, dus vallen ze weinig op in het gras. Een tip: ter hoogte van de splitsing staat een boom rechts van het pad. Als je goed zoekt, kan je onder die boom wel een exemplaar vinden. Op het eerste gezicht lijkt muskuskruid weinig bijzonder, maar neem er een loep bij en dan zie je dat deze bloem een unieke vorm heeft. Ze bestaat uit vijf bloemen in de vorm van een kubus zonder bodem. Vier bloemen staan horizontaal in een vierkant, de vijfde bloem ligt er plat bovenop. Bizar! En nu je hier toch bent, riek jij waarom Linnaeus deze plant de naam muskuskruid gaf?

Waarom bloeien veel planten zo vroeg op het jaar?

Vroeg bloeien heeft heel wat nadelen. Er is nog kans op (nacht)vorst, de zon geeft weinig licht om energie uit te halen en er vliegen weinig insecten rond die de bevruchting of zaadverspreiding voor hun rekening kunnen nemen. Waarom dan het lot zo tarten?

Denk hier rustig over na en neem intussen de tijd om te kijken naar de prachtige bomen in dit oude stukje Engelse landschapstuin: een reusachtige plataan, een mysterieuze mammoetboom, een linderonde, maar ook ginkgo, douglas, amberboom, moseik, moeraseik, zomereik, een zeldzame varenbeuk en nog veel meer. Herken je ze allemaal? Vast niet, want de bomen dragen nog geen bladeren. En daar heb je meteen het antwoord op de vraag!

Voorjaarsbloeiërs bloeien zo vroeg omdat de bomen nog niet in blad staan. Daardoor bereikt er meer licht en wind de bos- of parkbodem. Eens de bladeren van de bomen uitkomen, staan de laagbloeiërs in de schaduw. Als ze licht willen vangen voor fotosynthese moeten ze dat nu doen. En ook windbestuiving lukt beter zonder bladeren aan de bomen.

Blijkbaar weegt dat voor heel wat planten op tegen de grote uitdaging van vroeg bloeien: ze moeten in recordtempo in bloei komen, bevrucht geraken en die vruchten verspreiden, en dat met relatief weinig hulp van de zon en van insecten. Hoe ze dat doen, zien we straks.

Je volgt de splitsing naar rechts. Let op de minuscule witte bloemetjes op de berm aan je linkerkant, net voordat je op een T-kruising komt. Samen met de beek ga je naar links. Ongeveer halverwege de brug en het kasteel word je verwend met prachtige slanke sleutelbloemen. Loop verder naar de achterzijde van het kasteel van Arenberg en ga even de binnenplaats op. Zoek de border met bloeiende maagdenpalm en keer dan terug. Achter het kasteel, voorbij de Langestaart, vertrekt een prachtige platanendreef. Zie je hoe de ene rij platanen veel schever staat dan de andere? Ga de brug over de Langestaart over voor een van de beter bewaarde geheimen van Leuven. Als je voorbij de eerste plataan rechts goed de kant in kijkt, zie je een zee aan paarse bloemetjes. Dit is vingerhelmbloem, een mooie maar vooral zeel zeldzame stinsenplant, die in Vlaanderen vooral voorkomt in enkele oude parken en bosranden rond Leuven.

Aan de voeten van deze platanen voelen heel wat voorjaarsbloeiërs zich prima thuis. Langs deze dreef vind je onder meer **speenkruid**, **maarts viooltje** en **donkersporig bosviooltje**. Zoek deze planten, determineer ze met ObsIdentify (of een veldgids of de omschrijvingen achteraan deze bundel) en duid van elke soort een standplaats aan op de kaart hieronder.

Hoe zijn voorjaarsbloeiers aangepast aan hun zware bestaan?

Ik zei al dat het leven van voorjaarsbloeiers niet over eh... rozen gaat. Maar ze zijn op verschillende manieren aangepast aan dit harde leven. Om voldoende kracht te vinden voor hun snelle groei slaan ze energie op. Bij kruiden vindt deze **energieopslag** plaats in een bol (bv. daslook), een wortelknol (bv. speenkruid), een stengelknol (bv. krokus) of een wortelstok (bv. bosanemoon). Bij bomen wordt de energie opgeslagen in het merg van de stam en de takken.

De **bestuiving** gebeurt op verschillende manieren. Sommige voorjaarsbloeiers zoals hazelaar en wilg maken gebruik van windverspreiding, al is dit niet erg doeltreffend. Een hazelaar produceert in ieder mannelijk katje meer dan 6 miljoen stuifmeelkorrels! Veel voorjaarsbloeiers rekenen daarom op wilde bijen- of hommelse soorten voor de bevruchting. Het gaat dan om soorten die vroeg op het jaar uitvliegen, zoals de sachembij en verschillende soorten metselbijen. Vlinders spelen nauwelijks een rol bij de bestuiving van voorjaarsbloeiers, maar ze gebruiken deze wel vaak als waardplant (zoals het oranjepijpje op pinksterbloem en look-zonder-look).

Voor de **vruchtverspreiding** wordt meestal gebruik gemaakt van wind, regen of water. Maar soms ook van dieren, meestal mieren. Hiervoor maken planten olie- en suikerrijke mierenbroodjes aan in hun vruchten of zaden. De mieren nemen de vruchten mee naar hun nest. Onderweg breekt het mierenbroodje af en anders bijten de mieren het mierenbroodje los in het nest. De vrucht dragen ze als afval weer naar buiten. Zo geraken de vruchten verspreid. Onder andere bosanemoon en vingerhelmbloem hebben zo'n mierenbroodjes.

Omdat dit allemaal weinig efficiënt is, zetten sommige planten ook in op **vegetatieve vermeerdering**. Zoals bosanemonen, die weinig door insecten bezocht worden. De wortelstokken kunnen nieuwe plantjes aanmaken: dit zijn klonen van de oorspronkelijke plant.

De **verspreiding** van veel voorjaarsbloeiers gaat uiterst traag. Zo verspreidt bosanemoon zich aan een adembenemende snelheid van 5 tot 55 meter per eeuw. Per eeuw!!

Volg de platanendreef tot aan het pad naar het Sint-Janshuis ongeveer halverwege. Wie wil kan deze mooie dreef tot op het einde volgen, als je maar terugkeert naar bovengenoemd pad. Hier moet je later op het jaar beslist terugkomen voor zeldzame schoonheden als addertong, bosorchis en brede wespenorchis. Vandaag vraag ik je aandacht voor een plant die minder tot de verbeelding spreekt: de paardenbloem. Vind je ook een madeliefje in de buurt? Ter hoogte van het Sint-Janshuis lukt dat zeker.

Paardenbloem en **madeliefje** lijken misschien banale planten, maar ook dit zijn voorjaarsbloeiers. En heel bijzondere. Ze behoren tot de grootste plantengroep die er bestaat: de composieten. Composieten hebben samengestelde bloemen: wat één bloem lijkt, is een verzameling van tientallen bloemen samen op een bloemhoofdje. Elk madeliefje is dus een heel boeket (een gratis tip voor als je moederdag bent vergeten). Een paardenbloem bestaat uit gele lintbloemen. Een madeliefje is samengesteld uit gele buisbloemen en witte straalbloemen. Elke bloemblaadje is dus een bloem op zich, met meeldraad, stamper en vruchtbeginsel. Bij paardenbloem kan je dat goed zien. Pluk voorzichtig een lintbloem (vergeet de bloem niet te bedanken) en bekijk het door je loep. Zie je naast het bloemblad een smal stengeltje met twee haakjes op het uiteinde? Dit is de stijl en de haakjes zijn de stempel. Halverwege wordt de stijl merkbaar dikker: hij is vergroeid met de meeldraad. Hier zit het stuifmeel. En het vruchtbeginsel? Helemaal onderaan zie je fijne haartjes. Die groeien na bevruchting uit tot het bekende pluus. Aan dat pluus zit een zaadknop, die na bevruchting uitgroeit tot een nootje. Je kan ook kijken naar de prent van de paardenbloem in de bingo: links onderaan staat zo'n lintbloem.

Loop verder langs het Sint-Janshuis. Op het einde ga je naar links en even verder naar rechts. Je komt uit op de Celestijnenlaan. Hier verlaat je het Arenbergpark. Sla je Egenhovenbos over? Dan kan je de vorige weg gewoon rechtdoor volgen.

En waarom nu dat streepje geschiedenis?

Voordat je het Arenbergpark verlaat, ben ik je nog een verklaring verschuldigd. Waarom begon deze wandeling met een streepje geschiedenis? Simpel. De voorjaarsbloeiers die van nature in onze streek voorkomen, verbreiden zich zo langzaam dat ze meestal enkel voorkomen in oude bossen of parken. Tenzij ze aangeplant werden, wat het geval is met de (meestal uitheemse) stinsenplanten. Die vinden we voornamelijk in oude kasteeldomeinen, landschapsparken en kloostertuinen. Om te weten waar je bepaalde voorjaarsbloeiers kan verwachten of om te begrijpen waarom er op een bepaalde plek veel bijzondere planten staan, helpt het dus om de geschiedenis van bossen en parken in de buurt te kennen.

Egenhovenbos ligt voorbij de wetenschapscampus van de universiteit. Die kan je op verschillende manieren doorkruisen. De gemakkelijkste is om na het oversteken de Celestijnenlaan naar links te volgen en dan op rechts een asfaltweg met bareel te nemen. Achteraan de campus draait deze weg naar rechts, je blijft hem volgen tot op het einde. Daar sla je af naar links. (Er zijn ook meerdere shortcuts mogelijk, neem deze gerust als je hier je weg kent of een kei bent in oriëntatie.) Binnen luttele ogenblikken betreed je Egenhovenbos.

Deel II: Egenhovenbos

Welkom in Egenhovenbos! Een klein maar wonderlijk moerasbos, waar het geraas van de autostrade helaas nooit ver weg is. Hier verlaten we het lesgedeelte van deze wandeling en gaan we over op de training. Herken je hier soorten die je in Arenbergpark tegenkwam? *Bis repetita placent*, zoals de Romeinen al zeiden. Je kan ook je bingokaart verder aanvullen.

Vanaf nu dus geen opdrachten meer, enkel een wegbeschrijving. Om het toch een beetje spannend te houden en je aandacht te scherpen, krijg je wel nog enkele observatieopdrachten mee. Beginnen doen we echter (weeral) met een streepje geschiedenis, afsluiten met een fraai staaltje waterbouwkunde.

[Noot van de redactie: afgelopen jaar vonden ingrijpende beheerwerken plaats in en om Egenhovenbos. Met als spijtig gevolg dat er beduidend minder voorjaarsbloeiers staan dan vorige jaren. Maar laat dat de pret niet derven, het blijft een mooi bos en je komt zeker nog bloemen tegen.]

Een streepje geschiedenis over Egenhovenbos

Niets zo goed voor voorjaarsbloeiers als een oud bos. We spreken van een oud bos als het al op de Ferrariskaart staat (ca. 1775) en sindsdien altijd bos is gebleven. Maar op de zuidelijke uithoek na, is er nog geen sprake van Egenhovenbos op de Ferrariskaart.

Wat is er dan wel? Vijvers met een gebouw ertussen. Dat gebouw heet volgens de kaart het 'Château des Jésuites', in de volksmond bekend als het 'Speelhuys' (buitenverblijf) van de Jezuïeten. Ook al is het dan al niet meer in handen van de Jezuïeten: de orde werd door de paus opgeheven in 1773. In

1829 koopt de Hertog van Arenberg het domein en maakt er een jachtpaviljoen van. De vijvers worden gedempt en vervangen door bos. Op de Vandermaelenkaart van midden 19de eeuw is dat duidelijk te zien. In dezelfde periode legt een Engelse firma een spoorwegberm aan in het bos. Die moest deel uitmaken van de spoorweg tussen Leuven en Charleroi (via Ottignies), maar het sluitstuk, de tunnel onder de Keizersberg, stort telkens in en de spoorlijn komt er niet. Later wordt de lijn omgelegd via de Abdij van Park, daar ligt ze vandaag nog altijd.

Vanaf 1870 verhuurt de Hertog het domein aan de paters Jozefieten (die van de school op de Oude Markt). In 1929, jaren na de inbeslagname van de bezittingen van de Arenbergs, kopen zij het domein over. Het bos zelf komt in beheer van de staat. Er worden vooral populieren aangeplant.

Na de Tweede Wereldoorlog verandert Egenhovenbos ingrijpend. Rond 1970 verdwijnt een deel van het bos onder de E40 en begin 21ste eeuw wordt de loop van de Dijle verlegd voor een 'zandvang'. Vanaf eind 20ste eeuw maakt het populierenbos langzaam plaats voor een gemengd loofbos. Er staan vandaag nog steeds veel populieren, maar ook heel wat andere boomsoorten als grauwe abeel, es en zomereik. Een deel van het bos is zelfs een erkend zaadbestand van zomereik: de eikels worden hier geoogst door ANB om ze nadien uit te zaaien en in andere bosgebieden aan te planten.

Ondanks de vele ingrepen zijn heel wat historische relictten nog steeds zichtbaar. De oude vijvers en dijken kan je nog herkennen in de drevenstructuur. Ook de Engelse spoorwegberm is duidelijk aanwezig, net als de resten van enkele unieke moerascipressendreven die de Hertog van Arenberg liet aanleggen. Het 'Jezuïetenspeelhuis' is er ook nog, sinds 2011 is het in handen van de KU Leuven als stiltehuis. En hoewel Egenhovenbos officieel dan geen oud bos is, zijn er toch ook heel wat voorjaarsbloeiërs te vinden.

1. Ferrariskaart (1771-1778); 2. Vandermaelenkaart (1846-1854). De rode lijn is de huidige afbakening van Egenhovenbos.

Observatieopdrachten Egenhovenbos

- ☐ Zie je de uitbundig groeiende tongvarens in de dreef naar het stiltehuis?
- ☐ Maak het een minuut stil bij het stiltehuis. Welke (natuur)geluiden hoor je?
- ☐ Vind je een van de aftakelende moerascipressendreven? Zie je de luchtwortels?
- ☐ Herken je de oude structuur van vijvers en dijken op de hoofddreef door Egenhovenbos?
- ☐ Zie je de prachtig zilvergrijze stammen van de grauwe abelen langs de hoofddreef?
- ☐ Herken je de Engelse spoorwegberm? Je loopt er niet over, maar je kruist hem wel twee keer.
- ☐ Vind je de vogelkijkhut aan de zandvang? Neem hier zeker een kijkje!

De Kapeldreef slingert zich Egenhovenbos in. Je kruist vrijwel onmiddellijk een dreef waarvan ik niet ga verklappen dat het de Engelse spoorwegberm is. Je neemt de eerstvolgende dreef naar links (volg de wegwijzer naar het 'Jozefietengoed (stiltehuis)'). Op het einde van deze dreef ga je naar rechts en vervolgens naar links. Je loopt nu langs de ringvijver om het stiltehuis heen.

Schiftingsvraag

Op dit pad heb je de ringgracht rond het stiltehuis op links en op rechts een gracht die in vroeger tijden gebruikt werd om waterkers te kweken. Het staat er op sommige plekken nog steeds vol mee. Maar deze dreef lijdt jammer genoeg ook onder het dumpen van tuinafval, gebruik als hondentoilet en de instroom van water uit hoger gelegen tuinen. Hoe vertelt de vegetatie hier wat voor een ingrijpende impact dat heeft op de natuur?

Neem het eerstvolgende pad linksaf (het pad rechtdoor loopt dood op de autostrade). Na 350 meter kom je uit op een brede dreef: dit is de Langestaart, de hoofddreef door het bos. Je volgt deze dreef naar links. Aan een splitsing houd je rechts aan. Niet veel later verlaat je het bos. Zoek de vogelkijkhut.

De zandvang

De vogelkijkhut lijkt uit te kijken op een klein meer, maar vergis je niet: dit is de Dijle. De loop van de Dijle werd twintig jaar geleden verlegd, zodat ze in een haakse bocht door de Engelse spoorwegberm vloeit. Daardoor verliest ze snelheid. Rechts kan je een stukje van die Engelse spoorwegberm zien. Net voorbij dit punt is de rivier verbreed tot een soort meer, zodat ze nog (veel) meer snelheid verliest. Door de lage stroomsnelheid slaat veel van het fijne slib in het water neer op de bodem. Vandaar de naam van deze constructie: de zandvang vangt letterlijk zand. Enkele keren per jaar wordt het uitgebaggerd en na een verblijf in de uitlekzone en het nabezinkbekken wordt het droge slib door vrachtwagens afgevoerd. Doordat veel Dijleslib hier bezinkt, blijft er minder slib achter rond de bruggen en bochten in Leuven centrum, waar baggeren veel lastiger is.

Valt de constructie in de Engelse spoorwegberm je op? Hier is een grote stuw aangelegd. Bij heel hoge waterstanden, wanneer zelfs de Doode Bemde Leuven niet meer kan beschermen tegen

overstromingen, wordt deze stuw gesloten. De oude spoorwegberm vormt dan een dam en Egenhovenbos verandert in een groot bufferbekken, zodat ze in Leuven de voetjes droog houden. De vogelkijkhut staat hier een jaar of twee. Uitzonderlijke soorten worden er zelden gezien, voor echte vogelaars valt hier weinig eer te behalen, maar toch loont het de moeite om je verrekijker eens uit te proberen. Meerkoet, wintertaling, fuut, dodaars en veel andere watervogels dobberen vaak op de Dijle. In de struik- en rietzomen gonst het van het klein grut. Boven je hoofd passeren regelmatig reigers, aalscholvers en gevleugelde bendes halsbandparkieten. Op de zandbanken tref je wel eens kieviten en met wat geluk spot je zelfs een ijsvogel, een grote gele kwikstaart of een watersnip. Op de tegenoverliggende oever grazen heel soms reeën.

Je keert terug naar de Langestaart en vervolgt je weg naar rechts (je laat Egenhovenbos achter je). Na ruim 700 meter kom je weer aan de Celestijnenlaan. Steek zowel de Celestijnenlaan als de Dijle over en ga linksaf het Arenbergpark in. Tussen de Dijle en de vijvers loop je terug naar het kasteel.

4. De soorten

Het is in de eerste plaats de bedoeling om een aantal courante voorjaarsbloeiers te leren herkennen. De eigenlijke determinatie en indeling in soortgroepen is voor de les plantendeterminatie. Foto's van de beschreven soorten vind je terug op de bingokaart.

Paarse dovenetel en hondsdraf

Beide planten behoren tot de lipbloemenfamilie en ze worden wel eens door elkaar gehaald. Met een beetje aandacht kan je ze gemakkelijk uit elkaar houden.

- ❖ *Paarse dovenetel (Lamium purpureum)* heeft een lilakleurige kroon (meer rood dan blauw), ook de bovenste bladeren verkleuren meestal paarsachtig. De plant is weinig aromatisch. Bloeitijd¹: maart-mei.
- ❖ *Hondsdraf (Glechoma hederacea)* heeft een paarsblauwe kroon (meer blauw dan rood), alle bladeren zijn groen (al kunnen jonge bladeren wel wat paars verkleuren). Deze plant is sterk aromatisch: in de middeleeuwen was hij een van de bestanddelen van gruit, het kruidenmengsel waarmee bier op smaak werd gebracht. Bloeitijd: maart-september.

Paardenbloem en madeliefje

Dit zijn leden van de grootste inheemse plantenfamilie: de composieten. Verder gelijken ze weinig op elkaar.

- ❖ De *paardenbloem (Taraxacum officinale)* heeft hoofdjes met uitsluitend gele lintbloemen, opgebouwd uit 5 vergroeide kroonbladeren. De stengel bevat een wit melksap: latex. De bladeren staan in een wortelrozet, op de bloeistengel zitten geen bladeren. Ze zijn eetbaar en vochtafdrijvend. Wie veel paardenbloem eet, moet vaak plassen. Vandaar de bijnaam 'pisbloem'. In het Frans spreken ze bloemrijk van 'pisenlit'. Bloeitijd: april-mei.
- ❖ Het hoofdje van *madeliefje (Bellis perennis)* bestaat uit gele buisbloemen en witte straalbloemen, opgebouwd uit 3 vergroeide kroonbladeren. De bladeren vormen een wortelrozet en staan niet op de bloeistengel. Vroeger dacht men dat de naam madeliefje van 'maagdenliefje' kwam, opgedragen aan de maagd Maria. Vandaag gelooft men eerder in de verklaring dat het Middelnederlandse woord 'made' synoniem is voor grasland (vergelijk met

¹ Het gaat hier om de meest courante bloeitijden van de planten. In de praktijk zijn hier, afhankelijk van de standplaats, wel wat afwijkingen op.

het Engelse 'meadow'). Een madeliefje is dan een lieflijk bloempje in een grasland. Bloeitijd: maart-november.

Groot hoefblad

Ook *groot hoefblad* (*Petasites hybridus*) behoort tot de composietenfamilie. Deze plant vormt langwerpige aren vol roze buisbloemen, nog vóór de bladeren. De bladeren komen tot ontwikkeling tijdens de bloei en kunnen uiteindelijk tot een meter breed worden. Vroeger werd het gedroogde blad van groot hoefblad gebruikt om boter te verpakken. Groot hoefblad zal je niet snel verwarren met klein hoefblad. Ook dat is een voorjaarsbloeier, maar met gele buis- en straalbloemen. Daardoor heeft die meer weg van een paardenbloem, maar dan met groene en rode schubjes langs de bloestengel: dit zijn de bladeren die pas na de bloei verschijnen. Het groot hoefblad groeit meestal op vochtige en voedselrijke plaatsen. De plant heeft lange wortelstokken. Verspreiding gebeurt meestal door afgebroken delen van de wortelstok. Bloeitijd: februari-maart.

Speenkruid en Bosanemoon

- ❖ *Speenkruid* (*Ficaria vularis*) heeft een kroon met 7-11 glanzende felgele kroonbladeren. De bladeren zijn niervormig. Oorspronkelijk werd deze plant ingedeeld bij de boterbloemfamilie, maar DNA-onderzoek toonde aan dat het om een apart geslacht gaat: *Ficaria*. De naam speenkruid komt van de wortelknolletjes, die zouden lijken op aambeien. Daarom geloofde men in de middeleeuwen dat ze geschikt waren om het speen te genezen. Bloeitijd: maart-april.
- ❖ De *bosanemoon* (*Anemone nemorosa*) behoort wel tot de boterbloemfamilie. De bloemen bestaan uit 6 tot 8 witte, soms lichtpaarse bloemdekbladeren. De bladeren zijn diep ingesneden. Bloeitijd: maart-april.

Daslook

Net als alle looksoorten behoort *daslook* (*Allium ursinum*) tot de narcisfamilie. De bladeren zijn parallelnervig, smaken naar look (ze zijn perfect eetbaar) en werken vochtafdrijvend. Daslook geurt ook sterk naar look of ui. De ondergrondse bollen worden gegeten door dassen en beren. Vandaar de naam daslook en de wetenschappelijke naam 'ursinum' (ursus is beer in het Latijn). De bloemen hebben 6 witte bloemdekbladeren en staan in een scherm. Bloeitijd: april.

Kleine veldkers en vroegeling

Beide planten behoren tot de kruisbloemenfamilie:

- ❖ *Kleine veldkers* (*Cardamine hirsuta*) is een klein en heel algemeen plantje. Nochtans is het een relatieve nieuwkomer: pas in de jaren 1980 dook hij hier voor het eerst op, intussen heeft hij heel Vlaanderen veroverd. De bladeren geuren naar tuinkers (ze zijn ook eetbaar) en staan zelden op de bloeistengel. De rijpe vruchten (hauwen) steken in regel ver voorbij de open bloemen uit. Bosveldkers lijkt hier sterk op, maar er staan ook bladeren op de bloeistengel en de rijpe vruchten reiken meestal minder ver dan de bloemen. Bloeitijd: februari-mei.
- ❖ *Vroegeling* (*Eriophila verna*) is pas echt miniem. Dit plantje wordt meestal maar enkele centimeters hoog, de witte bloemen ongeveer 2 tot 5 mm. De bloeistengel is vertakt. De lancetvormige blaadjes vormen een rozet. Vroegeling is vrij algemeen, maar zo klein dat hij vaak over het hoofd wordt gezien. Bloeitijd: maart-april.

Vogelmuur

Vogelmuur (*Stellaria media*) is lid van de anjerfamilie en heeft witte bloemen met vrijstaande, diep ingesneden bloembladen. De stengel is deels behaard. De bladeren zijn gesteeld en eetbaar, ze smaken naar rode biet. Vogelmuur heeft een grotere broer: grote muur. Die heeft bloemen van 2,5 tot 4 cm breed, terwijl die van vogelmuur slechts 1 tot 1,5 cm meten. Vind je een plantje dat erg op vogelmuur lijkt, maar volledig behaard is (stengel, bladeren en kelken)? Dan heb je te maken met de gewone hoornbloem. Bloeitijd: maart-september.

Klimopereprijs

Ereprijs, een lid van de weegbreefamilie, is een geslacht van meer dan 20 inheemse planten, waarvan gewone erprijs de bekendste is. Die kom je ook vast tegen, maar vandaag gaan we op zoek naar de *klimopereprijs* (*Veronica hederifolia*), in Arenbergpark en Egenhovenbos vrij algemeen. Klimopereprijs vormt minieme pastelblauwe bloemen, slechts enkele millimeters groot, met donkere strepen over de kroonbladeren en twee meeldraden. De bladeren van klimopereprijs zijn handnervig en doen daardoor een beetje aan kleine klimop denken. Bloeitijd: maart-april.

Maarts viooltje en Donkersporig bosviooltje

De viooltjesfamilie wordt gekenmerkt door bloemen met 5 kroonbladeren: 2 omhoog en 3 naar beneden. Een van de kroonbladeren groeit uit in een spoor, een soort uitloper achteraan de bloemkelk.

- ❖ Bij het *maarts viooltje* (*Viola odorata*) staan alle bladeren onderaan de plant, niet op de bloeistengels. De bloem is volledig paars. Bloeitijd: maart -april.
- ❖ De bladeren van het *donkersporig bosviooltje* (*Viola reichenbachiana*) staan wel op de bloemstelen. De bloemen zijn blauwpaars met een donker spoor (er bestaat ook een bleeksporig bosviooltje). Bloeitijd: april-mei.

Slanke sleutelbloem

De *slanke sleutelbloem* (*Primula elatior*) behoort tot de sleutelbloemfamilie. De rimpelige bladeren staan in een wortelrozet, de bloemen in een hangende tros op een 10-30 cm lange steel. De kroon bestaat uit 5 bleekgele met elkaar vergroeide kroonbladeren. Het is een soort van vochtige tot natte plekken op niet-kalkhoudende bodem. Komt ze aan haar naam door de gelijkenis van de bloemtros met een sleutelbos? Of door Sint-Pieter, die op een dag zijn sleutelbos uit de hemel liet vallen? Op de plek waar die terecht kwam, ontluikte spontaan een sleutelbloem. Aan de vele sleutelbloemen te zien, laat de heilige man geregeld zijn sleutels vallen boven Arenbergpark. Pas op voor je hoofd! Bloeitijd: maart – mei.

Vingerhelmbloem

De *vingerhelmbloem* (*Corydalis solida*) is lid van de papaverfamilie. Hij heeft drietallig samengestelde bladeren met diep ingesneden deelblaadjes. De bloemen zijn cilindrisch met 4 vrije kroonbladeren en een kort spoor. Ze zijn lila of wit en welriekend. Deze plant is in Vlaanderen erg zeldzaam, maar in de buurt van Leuven zijn er meerdere groeiplaatsen, zoals Arenbergpark en Abdij van Park. Het is een typische stinsenplant. Bloeitijd: maart-april.

Muskuskruid

Muskuskruid (*Adoxa moschatellina*) behoort tot de muskuskruidfamilie. Deze weinig opvallende plant heeft samengestelde bladeren. De bloeivorm is kubusvormig en bestaat uit 4 zijwaarts gerichte geelgroene bloemen met 5 vergroeide kroonbladeren en 1 horizontaal liggende topbloem met 4 vergroeide kroonbladeren. Muskuskruid geurt wel, maar niet naar muskus. De naam komt van de Zweedse botanicus Carl Linnaeus (1707-1778), die door jarenlang tabak snuiven niet meer kon ruiken. Daarom moesten zijn studenten de geur van planten voor hem beschrijven. Omdat geuren moeilijk te beschrijven zijn, spraken zijn studenten af om alle geuren te benoemen als muskus of kamfer. Zo komt muskuskruid aan zijn naam: 'moschatellina' betekent geurend naar muskus. Uit DNA-onderzoek blijkt dat muskuskruid verwant is aan vlier. Bloeitijd: maart-april

Gevlekte aronskelk

De *gevekte aronskelk* (*Arum maculatum*), lid van de aronskelkfamilie, is goed herkenbaar aan de grote pijlvormige bladeren, die ondanks de naam niet altijd gevlekt zijn. Deze soort is dan ook gemakkelijk te determineren als ze niet bloeit. Aronskelk is een van de weinige eenzaadlobbigen waarvan de bladeren niet parallel- of kromnervig zijn (maar veernervig). De opvallende bloeiwijze bestaat uit een schutblad die als een kolf rond de eigenlijke bloem zit en een listige insectenval vormt. De nectar zit helemaal onderaan, om daar te geraken moet een insect door een krans van haren die zich na contact

uitstrekken en het schutblad afsluiten. Na haar nectarmaaltijd zit het insect gevangen, zodat het in paniek rondvliegt in de kolf en stuifmeel afzet op de stampers. Na een tijdje verslappen de bovenste haren en kan het insect weer ontsnappen. Maar soms blijven de haren te lang gestrekt en sterft het insect in het schutblad. In de rijpe bloeiwijze van een aronskelk vind je vaak dode beestjes. De gevlekte aronskelk heeft een dubbelganger, de Italiaanse aronskelk, die je kan herkennen aan de bleekgroene nerven. Bloeitijd: april-mei.

Kleine maagdenpalm

Kleine maagdenpalm (Vinca minor) behoort samen met de *grote maagdenpalm (Vinca maior)* tot de maagdenpalmfamilie. De kroon is blauwpaars in de vorm van een schepsschroef met 5 onderaan tot een buis vergroeide kroonbladeren. Het verschil tussen grote en kleine maagdenpalm zit hem (rarara...) in de grootte. De bloembladeren van de kleine zijn 2-4 cm, die van de grote 4-8 cm. Ook de gewone bladeren zijn merklijk groter bij de grote maagdenpalm. De naam maagdenpalm zou volgens de overlevering komen van een oud Keltisch gebruik om van de windende takken met groenblijvende bladeren een kroon te maken voor overleden jonge vrouwen. Enkel de kleine maagdenpalm wordt beschouwd als inheems. Bloeitijd: maart-april.

Wilde narcis

Het mag al eens gemakkelijk zijn. Afsluiten doen we met de narcis, ook bekend als paasbloem. Narcis is een geslacht van bloemen uit de narcissenfamilie (hoe komen ze er toch bij?), die nauw verwant is met de leliëfamilie. Het geslacht narcis bestaat uit 66 tot 85 soorten (afhankelijk van wie telt). De enige soort die in België van nature voorkomt is de *wilde narcis (Narcissus pseudonarcissus)*, met de welgekende gele bloemen met 12 kroonbladeren. De 6 bloemdekbladeren zijn lichtgeel, de bijkroon (die corona wordt genoemd, maar laat ons daar nu even niet aan denken) bestaat uit 6 diepgele tot een trompet vergroeide bloembladeren. Een variant van de wilde narcis is de trompetnarcis, die erg gelijkend is maar waarvan de bloemstelen verder boven de bladeren uitsteken. De narcissen in het Arenbergpark zijn uiteraard geen echt wilde narcissen, maar aangeplant. Ook narcissen zijn overigens stinsenplanten. Bloeitijd: maart-april.

5. De voorjaarsbloeiersbingokaarten

☐ Vogelmuur

☐ Vroegeling

☐ Muskuskruid

☐ Maarts viooltje

☐ Donkersporig bosviooltje

☐ Kleine maagdenpalm

☐ Slanke sleutelbloem

☐ Vingerhelmbloem

☐ Gevlekte aronskelk

☐ Paarse dovenetel

☐ Hondsdraf

☐ Groot hoefblad

☐ Paardenbloem

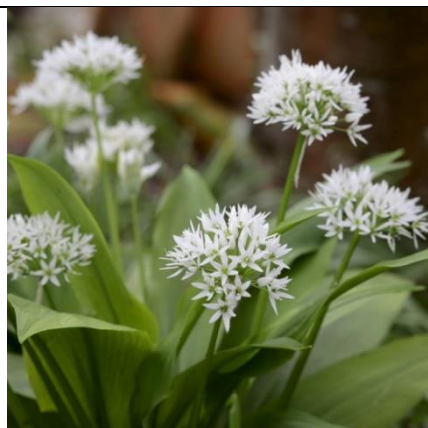
☐ Madeliefje

☐ Speenkruid

☐ Bosanemoon

☐ Daslook

☐ Narcis

☐ Kleine veldkers

☐ Klimopereprijs

Welke voorjaarsbloeiers zag je nog?	
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
Deed je nog andere interessante waarnemingen?	
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

Hopelijk heb je veel b(l)oeiende planten ontdekt vandaag. Nog een laatste vraag: wat is je favoriet van de dag? Waarom?	
--	--

Datum:

Naam/namen: